

PREDGOVOR

Lezbejke su okružene heteroseksualnim ljudima, žive u heteroseksualnom ambijentu. Komuniciraju sa heteroseksualnim ženama od kojih im se mnoge dopadaju, a neke počnu da izgledaju kao „ona prava“, „žena iz snova“ , „ljubav života“. Lezbejke, dakle, žele i one žene kojima zbog njihove drugačije seksualne orijentacije često ne mogu i ne smeju da izraze svoje emocije niti da preuzmu korake ka ostvarenju veze sa njima. Izvor prepreka su češće kategorijalni nego personalni razlozi, mada i ovi drugi deluju kao i u svakom međuljudskom kontaktu. Nemogućnost ostvarenja ljubavnog odnosa sa osobom za kojom se žudi je traumatično iskustvo. Ono osobu uvodi u svet lažnih nada, razočaranja, bola, sramote, osećanja osujećenosti i odbačenosti, gubitka samopouzdanja, izgrađivanja paralelnog sveta mašte, tj. povlačenja od realnosti.

Jedan od važnih delova lezbejskog/gay iskustva i identiteta je ta stalno prisutna čežnja za osobama istog pola koje su heteroseksualne, tako da partnerstvo ne može da se ostvari. Pripovetka Tomasa Mana „Smrt u Veneciji“ je klasičan umetnički izraz ove čežnje takvog intenziteta koji dovodi do smrti.

Kada lezbejke govore o svojim neostvarenim čežnjama, najčešće se pominje praznina ostala iza žena za kojima se čeznulo. Prisutan je snažan osećaj gubitka kao da se stvarno izgubilo nešto opipljivo, iako formalno logično gledano, ne može da se izgubi ono što se nema. Međutim, ovo je psihološki fenomen koji je posledica ogromnih emocionalnih ulaganja u „objekat želje“. Tako u životima lezbejki neke žene postaju (i ostaju) „posebne“ , „značajne“ , označene intenzivnom, dugotrajnom čežnjom i nemogućnošću realizacije.

Žene za kojima se čezne su lezbejkama drugarice, nastavnice, profesorke, kolegice sa posla ili su to pak, likovi sa javne scene, poznate glumice, sportistkinje, novinarke.

Iako se čežnja neutaživog intenziteta najčešće javlja u mladosti i u životnim periodima koji prethode *coming out-u*, iskustva nedostižne, neostvarive veze su stalni pratilac lezbejske egzistencije i ponavljaju se praktično celog života.

Najčešći razlozi nemogućnosti ostvarenja emotivne veze sa značajnim ženama kod lezbejki su nesposobnost da artikulišu svoje želje i nedostatak hrabrosti da ih tako artikulirane izraze s obzirom na neprijateljski heteroseksualni ambijent. Sa druge strane, kod žena koje su izvor lezbejske čežnje, najčešće je to odbijanje homoseksualnog odnosa usled drugačije seksualne orijentacije, nesposobnost da prihvate sopstvene homoseksualne tendencije, strah od odbacivanja okoline i sl.

Još jedna otežavajuća specifičnost lezbejske čežnje za ženama koje nisu imale je ta, da uglavnom ne postoji mogućnost poveravanja trećim osobama, jer je i većina tih „trećih“ takođe heteroseksualna i nema mnogo razumevanja za probleme lezbejske čežnje. Tako izostaje uobičajeni mehanizam oslanjanja na mrežu prijateljske pomoći koja je u takvim situacijama, po pravilu, uvek pristupačna heteroseksualnim ženama.

Važno pitanje pred kojim se lezbejke nalaze je treba li se strogo kontrolisati i zbog sopstvenog mira i ravnoteže sprečavati da to specifično „ludilo“, potraje i uzme maha, ili pak treba razraditi strategije pristupa heteroseksualnim ženama, kombinovano sa „izlaznim“, strategijama, odnosno strategijama jednostavnog prekida daljeg emotivnog angažmana u situacijama u kojima očigledno nema realnih izgleda da dođe do željenog odnosa.

Postavlja se pitanje. „Šta ako bi dotična osoba jednog dana ipak postala pristupačna?“ Šta bi onda uradila ona koja je čeznula, da li bi pristala ili odbila, da li bi joj se vratile emocije i želje istog intenziteta, kako bi postupila s obzirom na novu, postojeće veze i sl.

Razrešenja ovih dilema su uvek i kod svih ljudskih bića, rezultat ličnih dispozicija, temperamenta, karaktera, snage, stavova i životnih iskustava.

Jedan od dobrih završetaka stanja čežnje za nepristupačnim ženama je fizičko razdvajanje do koga dolazi preseljenjem, zaposlenjem na drugom mestu, završetkom zajedničkog školovanja i sl. Dugotrajno deljenje istog fizičkog prostora, zajedničkog kruga prijatelja, rad u istoj firmi i sl., otežava razrešenje unutrašnjeg konflikta i slabljenje intenziteta čežnje do kojeg normalno dolazi protokom vremena.

Takođe se i kod lezbejki kao strategija preživljavanja u situaciji intenzivne čežnje za onima koje se ne mogu imati javlja traženje surogata. U pitanju su veze sa lezbejkama koje na neki način podsećaju na one žene za kojima se čežne. Ali, to je mač sa dve oštrice. Sa jedne strane - doduše trenutno - takva veza može da pomogne u zadovoljavanju čežnje i izlaženju na kraj sa lošim osećanjima usled osujećenja željenog kontakta. Sa druge strane, ovo onemogućava autentični, iskren i potpun odnos sa ženom koja je „zamena“, tj. koja igra ulogu neke druge. Jer, da je ta veza počela sa nekim drugim motivima, možda bi mogla da se razvije u emotivno kvalitetan partnerski odnos koji bi obema ženama ispunio život i dao mu pravi smisao.

Nada Zorić, psihološkinja

Napomena: prozni delovi, tekstualne vinjete, beleške su sa tri radionice na temu „Žena koju nisam imala“ koje je u Labrisu vodila Zorica Mršević u januaru, martu i maju 2002 godine, na kojima je ukupno jedanaest učesnica iznosilo svoja lična iskustva, emocije i sećanja na svoje neostvarene ženske ljubavi.

ŽENSKÉ PESME

maj

Tiho i pomalo
Da niko ništa ne vidi, ne čuje i ne primeti
Svako veče napišem po jednu pesmu nečujnu
Obolela od ženskih reči njoj neizgovorenih.

Ostale mi mnoge takve reči,
One: koje nije htela ili smela odbijene izgovori.
Ili one: koje nije smela ili mogla
Da ih neželjene i unapred

Mladići lako govore ženama i svetu
I ako je verovati Ivanu Vazovu
Njegove pesme će uvek čitati
Dok žene čute međusobno duboko i dugo.

Trajnosti i ispravnosti ženskih reči nema
Pa ni reči kao takvih
Naše pesme niko neće čitati
Učiti ih napamet, nositi na ljubavne sastanke.

Ženske reči ženama
Najčešće samo se čute
Ženske pesme neostvarenim ljubavnicama
Nikad se i ne napišu.

GLAGOLI

februar

Zaboravim :
da uzmem sebe iz njenog sećanja.

Osećam :
tu ćemo se sresti ležernih i lažnih martovskih pogleda.

Sanjam :
sve te njene tamne senke, ruku pruženih ka visinama.

Gledam :
kako leti iznad moga grada nevoljno odlazeći.

Plašim se :
da neće vazduh izdržati težinu njenog oka i dodir njene ruke.

Znam :
jasno, da uvek hoće više oblaka od vetra da otme.

Čeznem :
za njenim nečujnim dolaskom koga neće biti na ovom brdu.

Vičem :
reči njoj namenjene koje nikoga neće nadmudriti.

Mislim :
na malaksale drvorede zelenog predgrađa njenih koraka.

Kucam :
na nevidljiva vrata prašnjave sobe naših neizgovorenih reči.

IZLAZNA STRATEGIJA

maj

Izlazna strategija je kada već na početku ženskog odnosa
Počneš ozbiljno da misliš na kraj i ono iza njega
I kad radiš odmah na onome što dolazi posle
To je verovanje da je neko već ženski vredno
Odradio tvoje vreme i poneo tvoje breme.

To je kada samo glumiš savesnost i predanost
Sve da bi uspešno dočekala taj dosadni kraj
A u stvari nove žena i nove početke
I buđenje novih mutnih reka ambicija.

Izlazna strategija je prevara
Onih koje u tebe ovde i danas veruju
One tek na kraju saznaju da ti nisu bile potrebne
Sem za ono što planiraš da se desi posle njih.

Izlazna strategija je planirani odlazak
Pre nego se zapravo ma šta uradilo
Večiti početak pionirsko stupanje u novo
Ne završivši ništa, odlazeći pre sadašnjeg.

Mada nama nekako na prvi pogled izgleda
Kao arogantan, lak i preziran smešak
Namenjen svima domaćima ili barem
Onima koji dugo provode zajedno.

Ona koja neguje izlaznu strategiju govori :
Ja sam ta koja će otići tamo gde je sve bolje i lepše, uskoro
A u međuvremenu iskoristiti sve što se ovde dobija jeftino
Oteti deo slova i vazduha, vas nepokretnih
Ja ću biti brža jer već na samom startu
Znam da je odlazak moj pravi, dugo planirani cilj.

I dok vi pletete naporno komplikovane mreže
Emocija, komunikacije, saradnje i uzajamnosti
Oslobođena tog bremena jalove pristojnosti
Ja idem dalje, ja ostavljam radije nego budem ostavljena
Brža od glasa na vodi, snop volje bez prtljaga i šešira.

Mi sve imamo sećanja na žene sa kojima smo imale ljubavne odnose. Ali važan deo naših sećanja su žene sa kojima to nije moglo da se ostvari iz raznih razloga, jer su one bile heteroseksualne, jer nije bio zgodan momenat, jer one nisu htele ili mogle da nas vole. Ta posebna jedna u mojim sećanjima je žena sa kojom sam radila. Bile smo obe veoma emotivne jedna prema drugoj, svaki čas bi se našle strašno povređene nekom beznačajnom opaskom one druge, išle bismo od najvećeg veselja do suza samo u jednom satu... Jednom kada sam bila pijana, skupila sam hrabrost da joj kažem : “ Znaš li koliko te volim i želim i koliko si lepa i uzbudljiva ?” Rekla je da zna, ali da je to nemoguće. Vreme je prolazilo i ništa se nikada nije desilo, niti smo ikada to više pomenule. Ali kada god je se setim, imam utisak nekakvog velikog gubitka, kao da mi nešto ogromno nedostaje, kao da sam nešto važno izgubila. Čudan je taj osećaj gubitka iako je ona neko s kim nikada ništa nisam imala.¹

I sada mislim na nju. Često postavljam sebi jedno uznemirujuće pitanje, šta bi se desilo kada bi ta jedna veoma specijalna žena iz moje prošlosti, žena koju nikada nisam imala, jednog dana prosto došla i kazala „ da „ .To izgleda toliko nerealno da na tom mestu obično odmah prekinem da razmišljam. Ali ponekada nastavim i imam utisak da bih bila toliko paralisana da ne bih bila u stanju baš ništa da učinim. Uostalom sve je to dokaz da najlepše ljubavne priče i romanse nisu one koje su se obavezno stvarno i dogodile.²

Žena koju nisam imala je bila žena koju sam celog svog života najstrastvenije i najintenzivnije volela, žena koja me je naterala da se suočim sa činjenicom da sam lezbejka. To je bilo davne 1974. kada je homoseksualnost bila još uvek jedan tabu. Jednom sam joj rekla da je volim i ona je isto odgovorila da me voli, ali se ni jedna od nas nije usudila da se izjasni o prirodi te ljubavi. Kasnije se ona okomila na mene, očito jer je počela da negira osećanja koja su je zbunjivala. Kao deo te negacije sopstvene homoseksualnosti počela je promiskuitetno da menja muškarce. Ona je slomila moje srce i prošle su bukvalno godine dok nisam mogla da se saberem i ostvarim neku vezu. Sada znam da me je to iskustvo načinilo mnogo snažnijom, mnogo samosvesnijom a i vremena se menjaju, tabui slabe i ja sada nalazim mnogo radosti i uživanja sa drugim ženama.³

¹ Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, januar 2002.

² Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, maj 2002.

³ Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, mart 2002.

UMOR

mart 2001

Danas su već potrebni kamioni da odnesu
Moj umor na tone
Presporo se privikavam na presečeni put
Umorna sam od čekanja na tebe.

Od ranog jutra do kasnog sutra
Padam pod teretom tvog praznog zagrljaja
Tvog parfema, tvog odlaska i surovog udarca
Ženo koju nisam imala.
I dok stojiš na polici poput
Bilo koje druge uspomene
Ti, amaterska fotografijo u boji
Iz porodičnog albuma falsifikovanih sećanja
Pitam se da li još sanjaš tigrove kao nekada
Ispod kapaka mi prašina spajalica
Okolo mene ožiljci negiraju svoj početak.

Još te se živo sećam
Kako stojiš ispred prozora sa rešetkama
Sva obasjana zimskim suncem
I govoriš samo meni,
Najdraža.

I kao da sam sve imala
Sanjajući te neprekinuto.
Sve sam dalja, a još uvek
Sva sam uz tebe, sa tobom i za tebe.

ŽELIM ODAVNO

avgust

Želim odavno da ti pričam
I da te slušam
Svaki dan počinjem
Sa hiljadu najvažnijih stvari
Koje me pitaš
I koje te pitam.

A vreme naših razgovora
Nikada ne dolazi.

Ključa u meni samo jedna strast
Dok nema našeg mesta
Ni naših reči neizgovorenih

I sve je što mislim
Tek samo ta
Mala misao o tebi

RIGA

oktobar

Pitam se da li sam te osećala
Kao buduću žensku neminovnost
I onda kada te nisam znala
Na Latvijskom Univerzitetu
I na toplom pesku Jurmale na primer
Ispod svetloplave fasade u centru Rige
Nekadašnje masonske lože
Kod tornjeva mračne Hanze.
Prateći izvesno, zaljubljeno neke sasvim
Druge žene, sada već zaboravljene.

Da li sam već tada počinjala
Užurbane pripreme za bekstvo
Od tvoje ženske realnosti
Osećajući da mi nikada stvarno
Nećeš dozvoliti da ti pružim ruku
I da te zagrlim ženski
Kad dođe vreme da jedna
Drugoj pogledamo u lice.

Da li sam možda već tada
Imala neke bolne gubitničke
Misli o tebi mutno viđenoj
U jasnim letnjim noćima Rige

Čekajući 99 da rat stane, mi pobedimo
I žene se vrate na svoje
Nevidljive staze
Zabranjene ženske ljubavi.

ŽELELA BIH DA ZNAM

maj

Dok me opet saleću
One stare gorke misli
Kako da razumem nedoumicu
U kojoj se nađem
To da si me možda htela
Ali nikada na mene pristala.

Muči me potmuli strah
Od ponovljene greške
Šta ako se vratiš i sve počne
Iznova da nam se dešava?
Zaspqacu dakle opet zamišljena
O tvojim pokretima
Jasnim, ali nedokučivim.

Želela bih da znam
Zašto ti je istorija bila
Važnija od svega
I zašto je naša ljubav moguća
Ostala tek na lošem pokušaju
Da nam se objasni.
Kako da razumem tvoje
Jasne reči neprihvatanja
Jer ova noć te nije zaboravila
Dok se čekamo neispunjene
Koračaš ka samoj sebi uskraćena.

I baš tada uopšte ne razumem
Zašto si samu sebe prevarila
Sumrakom zalepljenim
Na moju zaljubljenju prazninu
Ispunjenu do vrha
Tvojom pesmom,
Oštrim farovima
Na brzim drumovima

I drevnim zidinama
Starih zdanja.

Želela bih tada da znam
Zašto me baš nigde
Osim duboko u sebi
Nisi volela ni htela?

BRODOLOM

oktobar

Danas odjednom, ne želim više
Da joj pišem
I ne mogu više da brojim koliko smo puta
Naše ruke dodirnule
I jedna drugu u novi dan pokrenule.

Danas započinjem neke nove vežbe
Mada sam u mislima sve manje vešta
Da skupim svoje poslednje reči
I održim turobnu ravnotežu
Između dužnosti, želja i strasti.

Put kojim sama idem
Ledenim govorom koraka
Koji me vode sve dalje od nje
I od nas koje smo patile
Od zadatog nedostatka prostora
Na obalama ženskog vremena
Dok nam se u ljubavislepog rastinja
Dogadātrenutni, potpuni
I neizbežni brodolom.

ODLAZAK

februar

Otišla je moja sestra
Bez zvezda u očima,
Zatvorenog srca
Drvenih tabana,
Bez tragova
Maštajući snažno
Paralelne svetove
I odlomke ogromnog neba

Zamišljena stojim
Pred njenim lavirintima
Pomešanih ulaza
Želela sam da se ne opraštamo,
Možda je treći trg naš trg
Različit asfalt
Različito sliva kišu,
Zamišljam:
Skinućemo čarape i trčati.

RAZDVOJENE ŽENE

april

U našim kućama oteklo je naše vreme
Kroz nas, razdvojene žene.
Nikad više zajedno, rekoše oni koji odlučuju
Verujem, da sam uspela da čujem celu tvoju priču
Umesto samo njene fragmente
I da sam te ikada grlila dugo i postojano
Umesto u kratkim momentima neverstva
Ostale bismo zajedno savršene
I mada zauzete, odsutne
Reči ti odišu budnom sputanošću
Kontrolisani, lepljivi monolozi
Postaješ kao voda, daleka uspomena
Kao bučna tišina vetra u prašnjavom drveću
Ispod čijih krošnji se roje bele karoserije.

OPET RASTANAK

septembar

Sada na samom kraju
Ni šapata, ni retkih poslovnih poruka
Dodira ruku kojih jedva da je ikada bilo
I u najboljim vremenima
Sada kao da je nestala i sama
Potreba nas za nama samima.
Dok ja tonem i dalje uporno i umorno
Nezadrživo i sasvim predvidivo
Kao da smo se mnogo puta
Rastajale nas dve razdvojene
Rastancima brojnim i raznovrsnim
Različitim i razneženim
Furiozno ljutitim i onim bez reči
Kao što je ovaj sada:
Rastanak u ćutanju kraja.

Poslednji naš rastanak je ovaj
Taj koji nam bez reči iskazuje
Nepostojanje nas dve
Kada nam je opet postalo
Sve važnije i sve drugo lepše
Od pogleda unazad
Na naše reči zaljubljene
Nekada tako lako izgovarane.

NJENI BRODOVI

maj

Ima tu i vode i zaboravljenog znoja neba
Uvek se pronađe neka voda
Kojom će zaploviti njeni brodovi.
Neophodni mojim gradovima.
Oni su svi lepi, uzbuđljivi i visoki
U svojoj vitkoj liniji,
Kao ona izdajnička mala duša
Koja je hitro došla i žurno otišla,
Tako da joj se ništa nije moglo
Ni dati i još manje uzeti.

Nikada nisam prestala da žalim
Što žene teku kao vode i otiču brzo kao brodovi
Pred mojim očima punim užarenog drveta
Vetrovitih prolaza i napetih belih jedara.

Žene nikad ne mogu da budu izgubljene
Teši me :
One se lako menjaju na trgovima cveća
I gotovo uvek dolaze same i nepozvane.
Ali samo tu i nigde više, u toj luci drvenih brodova
Jedna prošla ulica može da me pojede.

Zaljubila sam se u ženu sa kojom sam zajedno trenirala. Ona sada živi u drugom gradu, ali ne mnogo udaljenom od mog i jednom nedeljno se srećemo da igramo košarku. Ona je bila udata i ima decu. Muž joj je poginuo u saobraćajnoj nesreći pre godinu dana i ja sam se našla tada da je podržim i pomognem da prebrodi tu tešku situaciju. Naravno da sam sve vreme bila potpuno svesna da je ona heteroseksualna žena, da se nalazi u životnoj krizi, pa joj nisam rekla šta osećam prema njoj pretvarajući se da sam samo dobra drugarica. Postepeno sam joj se približavala, a ona je postajala sve prijemčivija. Ali kako ne živimo u istom gradu, a ja njeno mesto uopšte ne podnosim, opet smo se udaljile, svaka vodeći svoj život. Najteži momenat u mom životu je bio kada smo se slučajno srele na jednoj žurci gde sam saznala da sada živi sa jednom ženom. Prebacivala sam sebi što sam bila toliko glupa da verujem da je njena heteroseksualnost toliko očigledna i nepremostiva prepreka, što nisam ja bila ta koja će je uvesti u lezbejski svet i što nemam nikakvu ulogu u njenom životu. Sve to se desilo pre dosta godina, ali me još uvek sve boli od sećanja i uspomena na nju.⁴

⁴ Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, mart 2002.

LEGENDA O TEBI

maj

Gradim sećanja
Izmišljam najlepše trenutke
Kao da smo bile zaljubljene.

Sve ženske ljubavne legende
Ti glasovi za koje sam budna
Veruju u nečiji povratak.

Najčešća je legenda o tebi
Ona u kojoj smo
Stastveno zaljubljene žene.

U legendi dolaziš sa rečima
Koje mi nikada nisi rekla
Odlično raspoložena, duhovita
Sa komadom pice i limenkom
Da konačno zavoliš ovaj grad

Ženske legende nisu nimalo
Osvrtanje na juče
Prave legende sadrže samo
Komad srećnog sutra.

One bude među nama
Što stvarno nije bilo
I onaj visoki talas
Koji nije prešao preko nas.

Kakva sećanja ja imam na tu temu! Ona je bila toliko lepa, ma prelepa, i još je. Sada već ima toliko mnogo godina od kada se to desilo. Ona je 90% heteroseksualna. Sve što sam želela sve vreme bio je samo jedan poljubac. Čuvala sam naše prijateljstvo, da makar to ne izgubim, jer ne bih podnela da je potpuno izgubim. Kada bismo bile makar za kratko zajedno, ma kojim povodom, za mene je to bio jedan veliki dobitak. Ona je naravno znala da je obožavam i mislim da nije imala s tim nikakvih problema. Od tada ja uvek upozoravam sve svoje devojke da ako je ta jedna naročita ONA ikada dođe u moj život i kaže to sudbinsko „da“, da ja jednostavno neću imati snage da je odbijem, tek toliko da znaju s čim mogu da računaju.⁵

Žena koju nismo imale! Kakva tema! Odjednom sam postala toliko romantična. Ali ima i frustracije. Nije li ta nemogućnost da se ostvare mnoge takve želje upravo sama suština lezbejstva? To nas uči našim granicama, a one su mnogo uže postavljene nego za heteroseksualne ljude. Naša osećanja, naša biologija, sve ono što smo mi, vuče nas protiv konvencija. Ja ne bih mogla da kažem „ne“ toj osobi kada bi se pojavila. I ja i u mislima i snovima često vidim taj momenat kada sada za razliku ona mene traži. Te obožavane, nedostižne žene koje nikada nismo imale, kakva je to energija bačena tako u ništa. To je jedno veliko „no-no“. Ja sam sada samo zahvalna na tom daru i svojim sopstvenim osećanjima i snazi koja se na njima bazira.⁶

E pa dobro, ta žena koju nisam imala, želim da je imam još uvek i sada. Ja volim svoju partnerku, to je žena sa kojom živim i sa kojom želim da živim ceo svoj život, ali takođe, u mom srcu postoji još neko.⁷

⁵ Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, mart 2002.

⁶ Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, mart 2002.

⁷ Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, januar 2002.

OSMI MESEC

maj

Zvonik, planski put, ada
Oltar, oblaci, slavluk,
Vetar u planini, zarđali kamion.
Reči sećanja na tebe dolaze nehajno
Ali pevam ih nevoljno
Dok govorim naše vreme
Zauvek prošlo kroz nas obe.
Sigurno je tako najbolje
Glupo je brojati mesece unazad
A još smešnije unapred
Brojevi ne dokazuju ništa
IpaK, osam ih je ni od koga dobijeno
Neželjeno proteklih samih od sebe
Između mene i tebe nedodirnutih.

PRAVO SEĆANJE

juli

Jedino pravo sećanje:
Ti i ja stojimo odvojene
Držeći se ledenim rukama
Bez reči i bez pogleda

Jedino pravo saznanje:
U kišnim noćima
Ja nikada neću prestati
Nečujno da plačem
Bez suza i bez glasa
Za tobom.

OSTANAK

maj

Namerni ostanak ovde
Moja je rešenost
Da verujem i čekam
Rekla si, doći ćeš
Ja uvek mogu samo tako
Da ustanem i pođem
Samo sada i ovde
Na mestu koje si mi ti zadala
U tvojoj kući moći
Odlazem početak odluke
O odlasku neminovno.

Sa dodirom nastala je varka
U parče ničije nade se uzdam
Da prošlost može
I kroz zatvorena vrata
Opet da bude ovde.
Ostajem da bih te čula
Kad se vratiš
Jer ja još ne mislim
Da tek tako
I bez tebe odem.

STARA PRIČA

oktobar

Stara je priča čekanje na nju
U mračnoj praznoj sobi
Nemog službenog telefona

U svetu mojih misli i želja
Privilegovano dodirujem
Predmete koje je dodirivala
Prelazim prstima preko njenog kaiša,
Knjiga, torbe, kompjutera
I nehajno odloženog šala
Kao da je sve to, ono sve i ono jedino
Što mi je dozvoljeno.

Udaljena, nečujno
Odlaskom kao da nisam osetila
Da je moje godine
Mesecima drsko na sebe oblačila
Gledajući me očima koje me ne nalaze
Sačekujući druge u ulazima gradova
Tražeći istovremeno da joj govorim
O stvarima o kojima ona sama
Meni nikada nije
I ne bi govorila.

Kao da večeras opet
Osećam radost podsećanja
Na stare ženske priče
Nikada do kraja ispričane
Među njenim predmetima
Nezavršene i među nama
Ženski prećutane.

ČEKANJE

septembar

Dugo sam čekala na nju
Da se pojavi skupljajući misli
Razbacane po strmim ulicama
Dalekih gradova, sve dok,
Neko je, ipak, mora biti,
Odvezao taj potrební zrak sunca
Da osvetli njenu sve bleđu senku.

Bolje pamti slučajni izlog
Njen rasejani dodir u prolazu
Nego ja njene uvek tako
Retke reči meni namenjene
Ali znamo dobro,
Najviše se pamte uspomene
Na ono što se jedva dogodilo.

Sećam se,
Njenih jasnih, tvrdih reči
Tražila je njima naš smisao
Sada njima prošlost posećujem.

A kod mene biće opet po starom
Pritajíće se i taj ožiljak
Biće malo novih reči u mutnom
Lekovitom govoru samoj sebi o njoj.

SAN

april

Odavno nisam sanjala cvrkut u krošnji
Nju kako dodiruje borove
Kako urezuje svoje ime
Ime koje ne vidim.

Moj krevet ima jako dno od stene
Iškripe stari snovi zarđali lanci

I onda je bilo : izgubiću je ako se uplašim Nje
Sanjam, bolje nego da pijem i prosim
I sve znam o Njoj u mojoj sobi, osim,
Da li je našla svoje jato ili je jato stiglo po Nju?

Znam, san ne služi tačnom predviđanju
On je samo mudar mali gubitak u lošem vremenu
Rasuta po vazduhu gutam vetar Njenog pogleda
Preskačem sebe u svom snu o Njoj.

NE ŽELIM JE

septembar

Ne želim više nju
Njenu nestalnost
I uvek prisutnu
Žensku ljutnju
I tu njenu stalnu
Pretnju eksplozijom
Neočekivanih emocija
Ne želim više ni njene
Nepotrebne odlaske
I preterane zahteve.
Neću ni ono što mi
Nikada nije dala
Ne želim više da imam
Ni njenu vernost
Ni njene suze
Most preko reke
Dahom njenim izgrađen
Dosta je bilo.
Ne volim je više
Ni sve one naše noći
Koliko je bilo dodira
Golih ruku isprepletenih.
Zatvaram sva svoja vrata
Želja i strasti

Zašto se onda još uvek
Saplićem o stare
Dobro znane želje
Kad god iskoračim u maglu
Da zagrlim odraz
Njenog nagog tela
U ogledalu zaostao

MOJE VREME

juni

Moje vreme konačno nije više
U tvojim rukama nimalo.

Ni tvoj parking već u korov
Zarastao pomalo
Između žutih četvorospratnica
Ukočeno zaostao
Ne seća se više škripe guma
Tvojih odlazaka
I umornih poslovnih povrataka.

Usledile su neke
Posebne noći i čelični dani
Pomirenja sa gubitkom,
I tvojim odlaskom,
Pretoplim prolećem

Oprostila sam već uveliko
I borovima koje si nekada
Dodirivala sneno.
Dok pada svetlost razlivena
Možda nema smisla
Ni pravog pouzdanog cilja
Jer već su te neke druge žene našle
Ipak, moj me odavno određeni vodi put
Postojano ka plavoj evropskoj daljini.

MOĆ ODLASKA

juli

Nije meni ni ovde neudobno
I ne privlače me svetski trgovi
Ni burna isorija sjajnih zdanja
Odlazim samo da te porazim

Moć odlaska nije više
Samo tvoja privilegija
Odlazim i ja pomalo
I sve dalje, sada.

I za mene moć odlaska
Znači moć dobitka
Statusa i ugleda
Sticanje nadmoći prečicom.

Jer ja sada igram bolje od tebe
Nekada toliko nadmoćne
Od mnogih odlazakaporasle
Od naših ostanaka ojačale.

I dok ti čekaš predugo neke odluke
Ja trčim gore i penjem se dalje
I sve odluke lako dobijam
Otvoraju mi se novi prostori
I vode me brzi drumovi.

PRINC ALBERT HOTEL

oktobar

Princ Albert, danas tek jedna od mnogih
Napuštenih ruševina zakovanih prozora
Izbledelih reklama nekadašnjih ponuda
Bio je to nekada sjajan i skup
Hotel na Kings Kros Roudu u Londonu.

Kancelarijski prostor za izdavanje koga izvesno je,
Niko više ni za magacin neće iznajmiti
Figurice Simpsonovih, zaboravljeno
Detinjstvo na prljavom prozorskom okviru
Polupanog stakla i zaključanog ulaza
Stambene zgrade u kojoj odavno niko ne živi.

Propast ljudskih poduhvata tako
Privuče mi pažnju više i dublje
Kao da su životi nas dve
Utkani u njihovu propast potraćeni uludo sanjajući
Pogrešno neki bolji, ljubavni kraj.

A bilo je uvek kako si ti htela
Govorile smo jezik po tvom izboru
Radile kako si ti određivala
I ručale uvek rano, kada si ti bila gladna
I gde se tebi išlo
Podela uloga među nama
Nikada nije mogla da bude obrnuta.

Dok je vreme mimo nas odmaklo
Okrećem stranice knjige pesama
Tamo još jedino naša uzaludnost, umor i starost
Različito od napuštenih londonskih zgrada
Nisu toliko vidljivi, ženski jasno i izvesno.

KLER

maj

Tražim uporno retke tragove
Naših misli, Kler
A otkrivam samo prašnjavu ulicu
Bez naših koraka.

Žedna svetlosti,
Nikad da postane tišina,
Ta ulica
Dok kao Slučajnost
Njom silaziš nehajno
Ka meni u susret,
Ženski pravo i pravedno, Kler.

Tada već ne prepoznajem
Sebe na dnu ostarelih želja skrivena
U uglu iza ekrana, emisija i knjiga.

Nisam takva nikada
Sem pred tobom, Kler, dolazećom.
To je hronična bolest čekanja.

Mogla sam da imam
Tvoju budućnost, Kler
Dok ti putuješ, trošiš sva imanja
I grliš tuđe kapije.

Tragam za tvojim upornim pozorištem
Poželjnih vrlina
Da opet prevarim sebe
Svojim verovanjem u njih.

To su na zidu, zar ne,
Kineski sat i slovenački barometar,
Jasno, oba neispravna, svi to vide.

Zašto sam te tako temeljno izgubila, Kler?

PROLEĆE

april

Ovo je proleće pretoplo bez njenih usana
Nismo to znale dok smo bile zajedno.

Ovo je vreme njenog odsustva.
Ovo su dani kada želim njenu kožu toliko
I njenu kosu sa mojom na tepihu pomešanu
Ženu, bez kraja oko mene obmotanu neodoljivo.

Ovo je mesec dubine njenog zagrljaja
Doduše, na poslu je bilo mirno
I eto, čaj je ostao dugo topao.

Ovo je proleće gradskih borova
Snažnih mirisa i malo kiše.

Propali skupovi žena koji ne vode nigde
I privid se tad otkriva što me vuče
Da ne ležim u starom koloseku više
I da pođem
U susret njoj da krenem
Svako jutro svako veče.

Kroz grudi mi njene zvezde prolaze
Traga ne ostavljaju.

JESEN

juni

Septembarska eksplozija je počela dan posle
I mislim, sunovrat je ovde bio potpun
Zaorano je vreme mačem promena
Dok zastaju začarane devojke
Zastajem i ja na mostu svečano
Gledam kako tamna reka teče
Dugo slušam i ćutim
Tvoj nepovratni odlazak.

U oktobru dan rastanka uvek dolazi prerano
Manje će se videti moja samoća
Kad odeš mislila sam
Krijući se u borama sopstvenog lica
Još uvek ka reci okrenutog,
Još uvek u tebe zamišljenog
Možda ljubav mora da se gasi

Novembarska noć i vetar neki bez korena
Poslovi započeti bez kraja nastavljeni
Noću kad vrela mi ruka stane, jasno vidim
Nijedan cilj nisam postigla
U knjigama o tome već odavno
Sve detaljno piše.

ZIMA

juni

Decembarske ljubavne priče
Traju dugo kažu
Jer žene se zimi čudno ljube
Duboko, predanih usana
I čvrstih ženskih zagrljaja.

Ličila si na mene i bila moja sestra
Kao dani i sati lagano
Kroz šake mi kliziš neprestano
Čini mi se da svim
Ljubavima sam te volela već
I da svim ljubavima
Opet te volim

Februar je mesec posrtanja,
Odlaganja i sukoba
I sve je tužno, kad umorne
Ponekad koračamo
Moja senka i ja ili češće,
Žurim kroz noć kao tvoja senka,
Sama zamišljena trčim
I sanjam te, poluslepa.

Svetla soba sa knjigama,
Pitanja ključevi tajni
I razgovor o sličnostima
U Budimpešti
Čekam sestre na vaših
Vulkana erupcije
I otimam vas uporno
Zbog svetala grada na reci
Što bez sna čekaju zoru
Moram da vidim,
Da si me krišom pratila svuda

DOLAZAK

juli

Ko nije sve do sad saznao za tebe,
Tvoja putovanja, nestajanja
I nagla napuštanja
Ne veruje da ćeš ovoga jula
Ipak biti ovde.

A ja znam da nikada neću
Moći slobodno da govorim
Osvim stotinama naših načina
Na koje smo vodile ljubav
Dok čekam da dođeš.

Hodajući putevima ljubavi ka tebi
Moja stopala nikada ne staju
Večeras moje reči slediće retki vazduh,
Da te nađu u julskoj vrelini
Uspevam samo da šapućem te reči
Koje ne želim da drugi čuju.

I vidim stotine ženskih lica dobro znanih
Kroz poluprozirnu tminu gradske noći
U predelu što nikad nije bio i nigde nije
Sem u mojoj sobi sa knjigama viđen.

Pod sjajem nikad usnulog grada
Koji dole na trgovima
Odbacuje žene i njihovu ljubav
Čekam na tebe budna i zaljubljena
Da ipak na kratko dođeš.

POD NEONSKIM SVETLOM

februar

Opet pod neonskim svetlom
Nad staklenom provalijom Dedinja
Četiri meseca traje čekanje.

Polako otkrivajući lepotu
Bivstvovanja sama sa sobom
Konačno bez nje.

Tamni jezik balkanske zime
Dopušta lako moju
Beogradsku nemost
Dok čekam, da li će danas
Stići poruka moje sestre?

Ne prepoznajem više sebe
U bulevarskom prozorskom okviru
I čujem pesmu čije sam reči
Verujem nekada ja napisala,
Sasvim njoj namenjene
Sada neverovatno prepevane

Dockan je i svima je
Sem meni jasno
Da nema više njenih koraka
Duž zajedničkog hodnika
Ni uzajamnog poverenja,
Sem neizmenjene
Radosti sna.

Obrisaću i ovu misao
Pod betonskim blokom
Šestog sprata tamo
Gde već četiri meseca
Sivim nagorelim rukavom
Ne prestajem da vezujem konce
Za nebo bez glasa i sebe
Za prazninu njenog odlaska.

TRG POVRATKA

april

Znala je da pažljivo zagleda svaku stvar
Da dobro pronikne u sve, sve da razume
To je kod mene stvorilo nadu u njen povratak.

Ona nije bila žena koja vidi znamenja, otkriva proročanstva
I predskazuje događaje koji se obistinjuju
Baš zato sam verovala da mora da se vrati.

Dan se i dalje nada njenom povratku, noć sanja nju
Dok ja hodam njene korake našim pločnicima
Tamo će možda doći ona iz same sebe, očekivana.

Čekam, na sredini trga na koji se žene uvek vraćaju
Jer sve na toj strani vide jasno,
Nekada, i ona se tamo vraćala pratio je vetar.

Odlasci i dolasci su se slivali kao glasovi i eho
Do uverenja da su večita neminovnost
Sve dok se jednom povratak nije desio.

Blistaju izlozi kroz ravnomerni zvuk autobusa
Tamne senke letnjih terasa padaju preko ulice
Ako nigde, baš tu je morala da se vrati.

Zviždi čajnik u sunčanoj, zelenoj kuhinji
Ničija deca čekaju pred vratima Evrope
Dok ja nemam vremena za sebe i suze.

PRVO VIĐENJE

oktobar

Prvi put sam je videla
Kada je izašla iz gradske apoteke
Skrivene iza gustog jesenjeg drvoreda
I kada je duboko udahнула jutarnji grad
Hitajući pored crkve svetog Nikole
Na glavnom trgu Velike Kikinde
Kasnije sam saznala da nije apotekarka-
Diplomirala je jugoistočnu književnost
Bavila se slikarstvom hladnog vetra
A sada radi uglavnom na sređivanju utisaka
O savremenim istorijskim promašajima
Globalne politike u oblasti jednakih prava.
Živi u stvari diskretno
I u krevet ide sa ženama uvek starijim od sebe
Što meni ne ostavlja baš mnogo nade.

Ne znam zašto sam onda tako odlučno poželela
Da baš njoj namenim mesec velikih kupovina
I preokreta, kad u jasnim gradskim noćima
Osvetljenih ulica hoda naša ženska odlučnost.

Sada je redovno planski viđam
Zato da bih uvek kada se sretnemo
Osetila istu čežnju prvog viđenja

Fotografija i original su se doduše
Opet srećno mimoišli
Ali ulice su ostale gotovo do vrha
Ispunjene suvim lišćem
Koliko god ga uporno čistili.
A ja i dalje postojano
Volim njenu žensku razboritost
Odlučnost i upornost
I ne prestajem da sanjam
Njeno žensko, vitko snažno telo.

Bilo mi je 16 godina kada me je Ana probudila. Ali pre nego što se zapravo išta desilo, ona je otišla. Srele smo se posle mnogo godina opet, ali sva magija je iščezla. Poslala sam joj jednu razglednicu i tako se to završilo.⁸

⁸ Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, mart 2002.

ŽENSKI MEĐUPROSTOR

maj

Drvo je tu postalo nešto drugo, žensko,
Nešto krajnje novo i nepogrešivo neprolazno.
Vazдушna aura

U nemom susretu dva istovrsna
Ženska bića, razdvojena u kretanju,
Omogućuje viđenje
Tu je postala vidljiva neka nova, skroz čista drama, tipa:
Ta se ljubav ogledala samo
U slomljenim ogledalima.

Ničeg zapravo i nije bilo sem rastanka
Koji je zauvek među ženama.
Prisutna je i konačna zadatost razdvojenosti
Bez drame,
Bez susreta i dodira
Kao kod dve paralelne neme obale,
Zauvek zagledane u blistavi tok reke
Što ih konačno razdvaja.

Samo asfalt i retka trava,
Polomljene klupe u parku,
Na košavi
Retkih, neuspešnih i kratkotrajnih
Susreta kroz ženski međuprostor.

Moja žena je sada udata za HIV pozitivnog gay muškarca. Bilo je to pre 10 godina. Mnogo sam je volela i ona je znala da je mnogo volim i volela je i ona mene. Mi smo obe bile sa drugim partnerimai smatrale smo u to vreme da je partnerstvo nešto što mora obavezno da bude monogamno. Jednog dana smo se bukvalno sudarile u diskoteci. Pričale smo, smejale se. Bile smo nekako tako bliske, a kada se klub zatvorio krenule smo dalje u kafić koji je bio otvoren, gde smo stajale kao da smo zalepljene jedna uz drugu. Odvezla me je kući, ljubile smo se i grlile i držala sam njene grudi i bila presrećna. Kada god bismo se videle bile bismo toliko zaljubljene jedna u drugu da to nije bilo normalno. U međuvremenu smo imale erotske snove jedna o drugoj. Jednog dana sam otišla da je posetim u njenoj vikendici, ali ona je bila toliko pijana i na drogama da je vođenje ljubavi bilo potpuno nemoguće. Nikada više nismo pokušale, toliko mi je to ogadilo sve ono što sam prema njoj gajila. Ali mislim da je još uvek volim. Da li biste vi probali ponovo u mojoj situaciji?⁹

Mnoge od nas su prošle kroz teške emotivne traume usled zaljubljenosti u heteroseksualne žene. Verujem da smo iskusile i to da budemo atraktivne za naše heteroseksualne drugove, pa je to onda nekako slično. To je ono čuveno, „Kada bi samo moglo ...“

Za hetero žene muškarci su potencijalni ljubavnici, a žene potencijalne prijateljice, to je sve jasno podeljeno i nema nikakve zbrke. Ali kada smo mi u pitanju, uvek postoji mogućnost pojave ambivalencije što je emotivno vrlo štetno – previše je tu samosuzdržavanja, koje je štetno i naporno, previše jalovih želja. Lično se zaista ponekada pitam da nisu sve žene potajno zaljubljene u svoje drugarice? Još se pitam, zašto bi fizičko izražavanje te želje bilo baš toliko strašna perspektiva? Zašto moraju da postoje toliko jake i neoborive granice iako neodređene između prijateljstva i strasti? Zar se nismo sve na toj vatri opekale, i to nam se ponavlja s vremena na vreme. Zašto to mora da bude toliki problem?¹⁰

⁹ Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, maj 2002.

¹⁰ Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, januar 2002.

ŽENSKA ŠUMA

maj

Znam da će vremenom nestati moja šuma
Samo ću ostati ja kao brzi vazduh zaduvana
U njenim nepostojećim ženskim krošnjama.
Istruleće i korenje moje šume
A ja ću se i dalje ljutito u trku saplitati
Preskačući nevidljivo korenje sećanja.

Proći ću praveći se da ih ne vidim,
Ispod senki onih žena kojih više nema
I izaći ću iz ženske šume na zaboravljeni put
Koji neoprezne vodi nazad u prošle zagrljaje
Na začarane staze ženske šume
Nazad u ženske krošnje nestalog drveća.

Da li je vetar
Učinio nešto rđavo ovoj šumi,
Ili se pak, njemu dogodilo nešto rđavo u njoj?
I kako se vetar uopšte pronašao u šumskim prolazima?
A možda nije ni bilo nikakve ženske šume,
Nikakve ljubavi, pa čak ni one kupljene.

Znam dobro da se ništa nije dogodilo
To je samo jedna neumesna, nepotrebna,
I na svaki način ružna raskrsnica doprinela
Nastanku sećanja razdvoživši
One dve koje su bile suviše slične
I suviše jedna na drugu bezrazložno ljute.

NIKADA

avgust

Nikada nijednoj ženi nisam rekla
Molim te ne idi od mene,

Samo sam govorila koliko smo slične
I kako obe neizbežno sanjamo
Neke ženske snove toliko samo
Nama samima nalik.

I nikad nisam bila uporna
I nisam im se udvarala
Tamo gde me nisu odmah htele
Ili nisu znale šta bi sa sobom.

Nisam im pisala ni ljubavna pisma
Iz predostrožnosti ili straha,
Niti slala ljubavnu poeziju
Ko zna ko će to posle pročitati i osuditi.

Malo šta sam im poklanjala
Što drugarica ne bi dala
Drugarici ili sestra sestri,
Sve da bi naš odnos bio
Zaštićen neprimećenošću.

A kada smo se rastajale
Nikoga nije bilo
Da o njima plačem
I pitam kuda dalje sama
Jer smo bile samo žene
I to među nama nije ni postojalo.

NOVI KRUG

septembar

Počinje ponovo
Moj novi krug strasti
I opet telefon često zvoni
Kao kada si me ti
Nekada zvala.
Tad počnem opet
Da sanjam i da sam budna
I srećna sa drugom
Onom koju nije strah
Mojih vulkana pritajenih
S kojom mogu da stojim
Zaustavljenog vremena starenja
Zaljubljena u ženu ponovo.

U Finskoj je sada prelepo vreme, napolju je - 10 C, sunčano je i padaju prelepe, sjajne pahuljice snega, kao da se tuširamo s hiljadu dijamanta. To je vreme kada se obično prisećam jedne žene iz tog kraja, ali ne one koju nisam imala već one s kojom sam bila, ali jako kratko. Bilo je to pre mnogo godina, veza nam je bila kratka, ali strastvena i ja sam bila zaljubljena kao nikada do tada. Na nesreću imale smo potpuno različite poglede na svet i jedna drugoj se jednostavno nismo uklapale u planove za budućnost, ali možda je to u stvari najbolje. Ona me još uvek uzbuđuje i sanjam erotične snove sa njom, prisećajući se svilene mekoće njene kože. Posle sam sreća jednu sjajnu ženu sa kojom sam se mnogo smejala, a koju možda nikada ne bih sreća da su stvari sa onom bile drugačije. Moj predlog je, dakle, da se ne vraćamo na ono što nismo uradile i na one koje nismo imale već da uživamo u onima sa kojima možemo sada.¹¹

¹¹ Sa radionice „Žena koju nisam imala“, održane u Labrisu, januar 2002.

SADRŽAJ

PREDGOVOR 1

ŽENSKÉ PESME	3
GLAGOLI	4
IZLAZNA STRATEGIJA	5
UMOR	7
ŽELIM ODAVNO	8
RIGA	9
ŽELELA BIH DA ZNAM	10
BRODOLOM	12
ODLAZAK	13
RAZDVOJENE ŽENE	14
OPET RASTANAK	15
NJENI BRODOVI	16
LEGENDA O TEBI	18
OSMI MESEC	20
PRAVO SEĆANJE	21
OSTANAK	22
STARA PRIČA	23

ČEKANJE	24
SAN	25
NE ŽELIM JE	26
MOJE VREME	27
MOĆ ODLASKA	28
PRINC ALBERT HOTEL	29
KLER	30
PROLEĆE	31
JESEN	32
ZIMA	33
DOLAZAK	34
POD NEONSKIM SVETLOM	35
TRG POVRATKA	36
PRVO VIĐENJE	37
ŽENSKI MEĐUPROSTOR	39
ŽENSKA ŠUMA	41
NIKADA	42
NOVI KRUG	43